

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

250027

กรอบงานการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ
: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก

คุณสิทธิ์ ศีรนา

วิทยานิพนธ์เสนอแก่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครสวรรค์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศาสตร์
กรกฎาคม 2555
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครสวรรค์

600254734

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ
: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก

ศุภสิทธิ์ ตันะนา

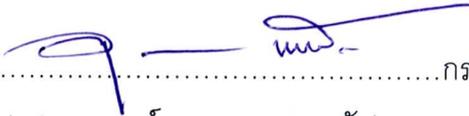
วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาสังคม
กรกฎาคม 2555
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ เรื่อง "กระบวนการเรียนรู้ของ
ชุมชนด้านสุขภาพ: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก" ของ ศุภลสิทธิ์ ตีระนา เห็นสมควรรับเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม ของ
มหาวิทยาลัยยเรศวร

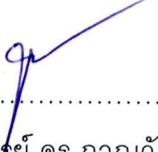
.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์พรณยูพา นพรัก)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์)

.....กรรมการ

(ดร.นิสาพร วัฒนศัพท์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เดชา สังขวรรณ)

อนุมัติ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิงนิจ ภูพัฒน์วิบูลย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

20 กรกฎาคม 2555

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์พรพรรณ นพวิทย์ และที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์ และ ดร.นิสาพร วัฒนศัพท์ ที่ได้สร้างโอกาสการเรียนรู้ประสบการณ์ การทำวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก (grounded theory study) ซึ่งต้องใช้ความรู้ด้านวิธี วิทยาการวิจัย การเรียนรู้ทักษะด้านสังคม ซึ่งท่านทั้งสามมีส่วนสำคัญยิ่งในการเปิดโลกทัศน์ และ เพิ่มความเชื่อมั่นให้กับผู้วิจัยในการเดินบนเส้นทางนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง ประธานกรรมการสอบ และผู้ทรงคุณวุฒิ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ รองศาสตราจารย์ ดร.เดชา สังขวรรณ ที่ทุกท่านได้ให้ข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัย ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยระดับ บัณฑิตศึกษา และผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดีจากผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องมือ การวิจัย ซึ่งมีรายนามปรากฏในภาคผนวก (ก) นอกจากนี้ ในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้รับการความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ศึกษาด้วยความเต็มใจและเป็นกันเอง ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณอย่างสูงยิ่งที่ทุกท่านมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ เหนือสิ่งอื่นใด พลังแห่ง ความสำเร็จได้รับการเกื้อกูลจากบุคคลในครอบครัว คือ คุณพ่ออุดม แม่สมบูรณ์ ตี๋นา ที่เป็น กำลังใจตลอดมา และขอขอบคุณคณาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ สังคมศาสตร์ ที่ให้โอกาสข้าพเจ้าฯ ได้ลาศึกษาจนสำเร็จ

หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีส่วนที่บกพร่องประการใด ผู้วิจัยขออน้อมรับและขออภัยมา ณ ที่นี้ ด้วย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ ในเชิงทฤษฎี ให้กับงานศึกษาด้านอื่น ๆ เพื่อมาสร้างให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทั้งในระดับ ความคิดและระดับการปฏิบัติ ให้มีอิสระทางปัญญา และปรับทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับ บริบทของตนเองได้

ขอขอบคุณ นักคิดและนักวิชาการตลอดจนปราชญ์และผู้รู้ทุกคน ที่ผู้วิจัยได้อ้างอิง ผลงานทางวิชาการ ทั้งที่ปรากฏอยู่ในปริญญานิพนธ์นี้ และงานอื่นๆ ที่ผู้วิจัยได้ใช้ศึกษาในตลอด ระยะเวลาที่ผ่านมาด้วย จนทำให้งานวิจัยเล่มนี้มีความสมบูรณ์

ศุภลลิตี ตี๋นา

ชื่อเรื่อง	กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก
ผู้วิจัย	ศุภสิทธิ์ ต๊ะนา
สถานที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ พรรณนุพา นพรัก
กรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์ อาจารย์ ดร.นิสาพร วัฒนศัพท์
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ศศ.ด.สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2555
คำสำคัญ	กระบวนการเรียนรู้ ชุมชน สุขภาพ ทฤษฎีฐานราก

บทคัดย่อ

256027

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากการศึกษาปรากฏการณ์ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ ที่เกี่ยวกับลักษณะ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์และ เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการใช้ยุทธศาสตร์ตลอดจนผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative) เพื่อหาข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่จะ นำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานราก (grounded theory) การเลือกพื้นที่ศึกษาโดยวิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย รวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตและจดบันทึก การวิเคราะห์เอกสาร การสนทนากลุ่มและ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีแปลความ และตีความหมายข้อมูล สร้างมโนทัศน์ขึ้นจากความไวทาง ทฤษฎี

ผลการวิจัยพบว่า

1. ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ มี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) สร้าง แรงปรารถนาพร้อม 2) กำหนดพันธกิจร่วม 3) สร้างกลไกใหม่ บนพื้นฐานความเสมอภาคในการทำงาน โดยมีการจัดตั้งองค์กรหลักมาเป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงาน และ 4) การเรียนรู้ร่วมกัน อย่างต่อเนื่อง
2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ สถานการณ์ของชุมชน ประสานพลังร่วม ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูล และจิตสำนึกต่อชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การทำงานร่วมกับเครือข่ายภายนอก แต่อาศัยกลไกความร่วมมือ และการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่(ชุมชน)เป็นหลัก

3. ยุทธศาสตร์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ 1) การจัดการในชุมชน ประกอบด้วย การสร้างการรับรู้ร่วมกัน การมีองค์การชุมชน และการมีมาตรการทางสังคม 2) การประสานใช้ทุนในชุมชน ประกอบด้วย การมีทุนด้านทรัพยากรที่หลากหลาย การมีทุนทางวัฒนธรรม และการรวมกลุ่มที่หลากหลาย 3) การสร้างเครือข่ายชุมชน ประกอบด้วย การสร้างเครือข่ายผู้นำทุกระดับ และเครือข่ายการสื่อสารของชุมชน

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการใช้ยุทธศาสตร์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเชิงบริบท ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมด้านชุมชน วัฒนธรรม การปกครอง เศรษฐกิจและสภาวะการเรียนรู้ร่วมกัน ส่วนเงื่อนไขสอดแทรก ประกอบด้วย ความศรัทธาต่อผู้นำชุมชน และความสามัคคีในหมู่ผู้นำ

4. ผลสืบเนื่องที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย ด้านภายในชุมชน ได้แก่ การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน และการเป็นชุมชนสร้างสุขภาพ และด้านการยอมรับจากภายนอกชุมชน ประกอบด้วย การเป็นแหล่งเรียนรู้ของบุคคลภายนอก กับการเป็นชุมชนต้นแบบด้านความเข้มแข็ง

Title	LEARNING PROCESS'S OF A COMMUNITY FOR HEALTH : A GROUNDED THEORY STUDY
Author	Supasit Tana
Advisor	Associate Professor Punyupa Noparak
Co - Advisor	Associate Professor Panuwat Pakdeewong, Ph.D. Nisaporn Wattanasupt, Ph.D.
Academic Paper	Thesis Ph.D. in Social Development, Naresuan University, 2012
Keywords	Learning process, community, health, grounded theory

ABSTRACT

256027

The research purposes were to propose the theoretical summarization of the phenomenon of the learning process of the general community regarding health, to the characteristics and factors that influence strategies and conditions influencing the use of strategies, to look at the consequences of the strategic learning process of the community. This qualitative study guided the summarization of the grounded theory. Theoretical sampling was related to research objectives and research questions. Data collection consisted of interviews to gain deeper insights, observations, note taking, document analysis, and group conversation. Data analysis contained translation, interpretation and concept building from the underlying theories.

The results of the study showed that

1. There were four stages of community for health learning characteristics (1) the passion (2) the commitment (3) the new mechanism based on shared work and being responsible to the main organization guiding the communities vision, and (4) learning together constantly.

2. The factors influencing strategy contained internal factors and external factors. Internal factors were the community situation, co-synergy, complementary relationship and awareness to the community while external factors were collaborative work with external networking based on the support from the local community.

3. The community learning's strategies included (1) community management such as collaborative creation, community organization, and social measures (2) capital available to the community, for example, capital resources, cultural capital, and a variety of activity groups (3) community network building, for instance, creating a network of leader at all levels and creating communication network within the community.

The conditions affecting the strategic learning process within a community context included the community's condition, culture, administration, economy, and cooperative learning. Additional conditions were the community's faith and harmony among its leaders.

4. The consequences of the learning process on the community consist of (1) being a healthy community through the process of community learning and (2) the acceptance of an external input, for example, the learning resources from people outside of the community and a model of community empowerment.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
ตอนที่ 1 แนวคิดการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	12
ตอนที่ 2 แนวคิดเครือข่ายทางสังคม และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน.....	30
ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน.....	42
ตอนที่ 4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพชุมชน.....	62
ตอนที่ 5 แนวคิดการวิจัยทฤษฎีฐานราก.....	75
ตอนที่ 6 กรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย.....	84
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	88
สนาม (Field) / ปรัชญาการณของการศึกษา.....	88
การเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์.....	90
การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant).....	92
การเก็บข้อมูลในสนาม.....	94
การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผลข้อมูล.....	97
การนำเสนอผลการวิจัย.....	98

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 บริบทของชุมชน.....	100
ความเป็นมาของชุมชน.....	100
ระบบการปกครองและประชากร.....	105
สถาบันของชุมชน.....	110
ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่ม/องค์กรในชุมชน.....	132
ประเพณีและความเชื่อ.....	137
อาชีพและวิถีชีวิต.....	145
5 เจ็อนไขชุมชนต่อยุทธศาสตร์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	150
เจ็อนไขเชิงบริบท.....	150
เจ็อนไขสอดแทรกเฉพาะของชุมชน.....	156
6 ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ.....	161
ตอนที่ 1 ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ.....	161
ตอนที่ 2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	182
ตอนที่ 3 ยุทธศาสตร์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	199
ตอนที่ 4 ผลสืบเนื่องที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	226
7 ข้อเสนอเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ.....	235
สรุปผลการวิจัย.....	236
ข้อเสนอเชิงทฤษฎี.....	249
อภิปรายผลการวิจัย.....	253
ข้อเสนอแนะ.....	254

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	257
เชิงอรรถ.....	268
ภาคผนวก.....	269
ประวัติผู้วิจัย.....	284

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	93
2 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนน้ำเกี๊ยน พ.ศ.2554.....	109
3 แสดงจำนวนประชากรของชุมชน จำแนกตามช่วงอายุ พ.ศ.2554.....	109
4 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านน้ำเกี๊ยน พ.ศ. 2554.....	111
5 แสดงระดับการศึกษาของประชากรชุมชนน้ำเกี๊ยน พ.ศ.2554.....	112
6 แสดงครุภูมิปัญญาพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในชุมชนน้ำเกี๊ยน.....	115
7 แสดงจำนวนประชากรชุมชนน้ำเกี๊ยน จำนวนตามศาสนา พ.ศ.2554.....	117
8 แสดงรายชื่อเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกี๊ยนปัจจุบัน.....	121
9 แสดงวันเสียและวันไชยฤกษ์ของแต่ละเดือน.....	144
10 แสดงปฏิทินวิถีชีวิตชุมชนน้ำเกี๊ยน.....	145
11 แสดงปฏิทินระยะเวลาทำการเกษตรในชุมชนน้ำเกี๊ยน.....	148
12 แสดงการนำวิสัยทัศน์ชุมชนมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์แต่ละด้าน.....	176

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากร.....	22
2 แสดงองค์ประกอบของการเรียนรู้ชุมชน.....	30
3 แสดงเครือข่ายทางสังคมหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อกันและกัน.....	33
4 แสดงกรอบแนวคิดของโบเชเวง ซึ่งอาศัยระยะห่างทางสังคมเป็นเกณฑ์ในการ แบ่งปริมาณทลของเครือข่ายบุคคล.....	34
5 แสดงรูปแบบจำลองด้านสุขภาพแบบองค์รวม.....	67
6 แสดงกระบวนการวิจัยแบบ Grounded theory.....	78
7 แสดงปรากฏการณ์ที่เด่นชัดและสาเหตุเบื้องหลังของปรากฏการณ์ที่ศึกษา.....	79
8 แสดงทฤษฎีฐานรากเชิงกระบวนการ : รูปแบบเชิงทฤษฎีเชิงสาเหตุและผล สืบเนื่องที่เกิดขึ้น.....	83
9 แสดงกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัย: แบบการสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีจาก ข้อมูล.....	86
10 แสดงการนำเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากปรากฏการณ์ที่ศึกษา.....	87
11 แสดงแผนที่แสดงอาณาเขตชุมชนน้ำเกียนและชุมชนใกล้เคียง.....	102
12 แสดงการเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรด้านสุขภาพในชุมชน.....	131
13 แสดงความสัมพันธ์ระบบเครือข่ายของนามสกุลต่างๆ ในชุมชน.....	133
14 แสดงการสรุปบริบทชุมชนน้ำเกียน.....	149
15 แสดงการสรุปเงื่อนไขชุมชนต่อยุทธศาสตร์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	160
16 แสดงโครงสร้างองค์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบลน้ำเกียน.....	175
17 แสดงลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ.....	182
18 แสดงแนวทางการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพชุมชนน้ำเกียน.....	233
19 แสดงการนำเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากปรากฏการณ์ที่ศึกษา.....	249
20 แสดงข้อสรุปเชิงทฤษฎีกระบวนการในรูปแบบเชิงทฤษฎีเชิงสาเหตุและผล สืบเนื่องที่เกิดขึ้น : กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพ.....	251